

Najczęściej zadawane pytania dotyczące realizacji projektów Europejskiego Funduszu Społecznego w związku ze stanem epidemii COVID-19

– aktualizacja na dzień 9 lipca 2020 r.

Pytania w kolorze czerwonym są to pytania nowe w stosunku do pierwszej wersji publikowanego materiału.

Każde pytanie ze strony beneficjenta jest rozpatrywane indywidualnie przez Instytucję Zarządzającą/Pośredniczącą, z uwzględnieniem następujących aspektów:

- specyfiki projektu (ze szczególnym uwzględnieniem wsparcia dla osób w szczególnie trudnej sytuacji osobistej/życiowej, które powinno być kontynuowane mimo stanu epidemii),
- stopnia zaawansowania projektu (faza początkowa/w trakcie realizacji/faza końcowa),
- stopnia zaawansowania poszczególnych zamówień w ramach projektu,
- formy wsparcia (szkolenia/spotkania indywidualne/prace koncepcyjno-analityczne),
- zapisów wniosku o dofinansowanie, w szczególności dotyczących celu projektu i grupy docelowej,
- poziomu wykorzystania budżetu w projekcie, oszczędności wygenerowanych w projekcie lub konieczności zwiększenia dofinansowania w sytuacji nieprzewidywanych wydatków,
- zasadności kontynuowania projektu w obliczu dynamicznie zmieniającej się sytuacji,
- ram prawnych warunkujących realizację projektu,
- możliwości organizacyjnych uczestników projektów (wyposażenie w Internet, laptopy, możliwość udziału we wsparciu w formie zdalnej),
- możliwości organizacyjnych beneficjenta (wyposażenie w sprzęt IT, możliwość szybkiego pozyskania dodatkowego sprzętu niezbędnego do prowadzenia wsparcia zdalnie, dotychczasowe zakupy sprzętowe w projekcie, które mogłyby być wykorzystane do pracy zdalnej).

Odpowiedzi poniżej zostały przygotowane w oparciu o obecny stan prawny i zapisy aktualnych Wytocznych ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego.

1. Czy beneficjent, który realizuje projekt może ubiegać się o uzyskanie dopłaty do wynagrodzeń pracowników, o których mowa w specustawie COVID-19?

Beneficjent i partnerzy realizujący projekt jako podmioty gospodarcze mogą ubiegać się o dopłatę do wynagrodzenia pracowników do FGŚP, PUP, ZUS lub skorzystać z jakichkolwiek ulg określonych w przepisach specustawy COVID-19. Niemniej jednak korzystanie z tych ulg / dopłat nie może powodować podwójnego finansowania. Podmiot wnioskując o te środki zobowiązany jest złożyć oświadczenie o braku podwójnego finansowania. Jeżeli więc beneficjent lub partner realizujący projekt, uzyska dopłaty na wynagrodzenie pracowników projektu, nie będzie mógł rozliczyć wynagrodzeń w całości jako wydatki kwalifikowalne, a tylko w takiej wysokości w jakiej nie uzyskał dofinansowania ze środków krajowych. Zgodnie bowiem z Wytycznymi kwalifikowalności (rozdział 6.7), niedozwolone jest podwójne finansowanie wydatków w projektach.

Dlatego, należy zachować w najbliższych miesiącach szczególną ostrożność przy weryfikacji wydatków związanych z personelem projektu. W celu kwalifikowania całości wynagrodzenia personelu zaleca się potwierdzenie, że beneficjent lub partner nie skorzystał z dopłat krajowych wynikających ze specustawy COVID-19.

2. W jaki sposób wykluczyć podwójne finansowanie w przypadku ubiegania się przez beneficjenta o uzyskanie dofinansowania w ramach Tarczy Antykryzysowej?

IZ PO powinna zapewnić, że Beneficjent złoży pisemne oświadczenie o braku podwójnego finansowania wydatków dotyczących personelu projektu EFS, z którego będzie wynikało, że żaden element projektu dofinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, ujęty jako wydatek kwalifikowalny we wniosku o płatność, nie był/nie jest/nie będzie przedłożony do rozliczenia, poświadczenia, refundacji w ramach innego instrumentu pomocowego finansowanego ze środków publicznych. Stosowne oświadczenie Beneficjent powinien składać wraz z każdym wnioskiem o płatność, w ramach którego rozlicza wynagrodzenia personelu projektu. W przypadku projektów partnerskich, oświadczenie powinien złożyć również partner.

Nie jest dopuszczalna sytuacja, aby beneficjent lub partner, który uzyskał dopłaty na wynagrodzenie pracowników projektu lub skorzystał z ulg ZUS, mógł następnie w pełni rozliczyć ich wynagrodzenia jako wydatki kwalifikowalne projektu. Wynagrodzenia mogą zostać uznane za kwalifikowalne z EFS wyłącznie do wysokości w jakiej nie zostały dofinansowane ze środków krajowych.

3. Czy można wydłużyć okres rozliczeniowy, za który składany jest wniosek o płatność?

Decyzja należy do każdej IZ PO. Niemniej jednak, wydaje się, że istnieje taka możliwość, po uwzględnieniu indywidualnej sytuacji każdego projektu oraz pod warunkiem, że:

- dotyczy to wyłącznie projektów, w których faktycznie działania zostały wstrzymane z uwagi na COVID i wartość ponoszonych wydatków jest znikoma;
- dotyczy to wyłącznie wniosków o płatność, których termin złożenia przypadają na okres kwiecień - grudzień 2020;
- IP pisemnie wyrazi zgodę na wydłużenie okresu rozliczeniowego w każdym projekcie, którego to dotyczy, powołując się na wstrzymanie działań w związku z COVID.

4. Jeśli jest możliwa zmiana zakresu oraz terminu zawieszenia Wytycznych w zakresie kwalifikowalności wydatków, to co w sytuacji, gdy zakup zostanie rozpoczęty, ale jeszcze nie sfinalizowany?

Ponieważ zawieszenie Wytycznych kwalifikowalności obowiązuje od dnia 1 lutego 2020, wszystkie zakupy dokonane od tego dnia w ramach projektu (z uwzględnieniem rozdziału 4 pkt 9 Wytycznych kwalifikowalności), na które następnie beneficjent uzyska zgodę IP, będą mogły zostać uznane za kwalifikowalne. Warunkiem jednak jest ostateczne uzyskanie zgody IP / strony umowy o dofinansowanie, co dotyczy również wydatków jeszcze nieponiesionych.

5. Zgodnie z dotychczasowymi zaleceniami – możliwe jest kwalifikowanie stałych kosztów funkcjonowania otwartych podmiotów utworzonych ze środków EFS mimo braku możliwości świadczenia w nich wsparcia. Mowa tu o kosztach, które muszą być ponoszone pomimo np. dzieci w OWP. Proszę o odpowiedź na pytanie, czy możemy kwalifikować wydatki związane z personelem merytorycznym zatrudnionym na umowie cywilnoprawnej w sytuacji, gdy nie ma możliwości świadczenia usług z uwagi na specyfikę wsparcia i grupy docelowej. Dotyczy to zamkniętych/niefunkcjonujących w czasie pandemii DPS, świetlic środowiskowych, mieszkań chronionych, usług opiekuńczych, itp. oraz braku możliwości realizacji zadań w formie zdalnej – np. w przypadku usług środowiskowych.

Wszystkie koszty stałe funkcjonowania podmiotów utworzonych ze środków EFS pomimo braku możliwości świadczenia w nich wsparcia z uwagi na epidemię COVID-19 i decyzje na szczeblu krajowym, w tym wynagrodzenia pracowników zaplanowane w projekcie są co do zasady kwalifikowalne i mogą być ponoszone w projekcie.

Personel merytoryczny może być jednak zaangażowany na podstawie umowy o pracę – i wtedy nie ma żadnej wątpliwości, że wynagrodzenie jest kwalifikowalne w pełni, ale również na podstawie umowy cywilno-prawnej – i w takim przypadku do możliwości kwalifikowania wydatków należy podejść indywidualnie biorąc pod uwagę kilka czynników:

- możliwości świadczenia usług w innej formie, zdalnej (np. usługi logopedy), bezpośredniej (np. usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania) – w takim przypadku w pierwszej kolejności należy zmienić sposób świadczenia usługi i wtedy można kwalifikować wydatki związane z wyświadczonymi usługami; jeżeli charakter usługi wyklucza możliwość realizacji usługi – należy zbadać pozostałe czynniki, aby zdecydować czy należy kwalifikować wydatki;
- warunków umowy – jeżeli umowa zakłada zapłatę za gotowość – w każdym przypadku można wydatki kwalifikować; jeżeli umowa zakłada zaangażowanie personelu w zależności od potrzeb i wynagrodzenie z tego tytułu jest zależne od liczby wykonanych usług, to jeżeli te usługi się nie odbyły, nie można ich będzie kwalifikować;
- decyzji dotyczącej dalszej realizacji projektu – jeżeli beneficjent zakłada przesunięcie działań na późniejszy okres (specustawa funduszowa zakłada przedłużenie o 90 dni każdego projektu, z czego beneficjent nie musi skorzystać), będzie musiał wykonać usługi w późniejszym terminie, więc będzie mógł kwalifikować wydatki za usługi, które zostały zrealizowane z opóźnieniem; w takim przypadku nie powinien ich kwalifikować w okresie „przeastoju”.

6. *Jakie koszty można uznać za koszty stałe funkcjonowania miejsc w podmiotach utworzonych z EFS?*

Będą to koszty, które np. żłobek musi ponieść niezależnie od obecności dzieci jak np. opłaty, czynsz, wynagrodzenie pracowników (zgodnie z opisem powyżej). Kosztami stałego funkcjonowania nie będą natomiast np. posiłki, które są dodatkowo opłacane w zależności od liczby wydanych posiłków.

7. *Jak wygląda kwalifikowanie kosztów wynagrodzenia personelu w przypadku zmniejszenia liczby dzieci w placówce opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 po jej otwarciu?*

Od 6 maja br. mogły zostać otwarte placówki opieki nad dziećmi do lat 3. O otwarciu placówek decyduje organ założycielski we współpracy z pracownikami powiatowych służb sanitarnych, po przeanalizowaniu sytuacji epidemicznej w regionie. Otwarte mogą być tylko instytucje, w których zapewniono realizację wytycznych zamieszczonych na stronie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Aby spełnić wymogi sanitarne placówki mogą objąć opieką mniejszą liczbę dzieci. W

wyniku tej sytuacji wzrosła liczba opiekunek zatrudnionych w placówce w stosunku do liczby dzieci.

Za kwalifikowalne należy uznać wynagrodzenia personelu przebywającego w placówkach w celu zapewnienia dzieciom bezpiecznej opieki, zgodnej z wymogami sanitarnymi Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Należy bowiem wziąć pod uwagę, że mniejsze grupy wynikają z okoliczności niezależnych od beneficjenta i są spełnieniem wymogów związanych z ograniczeniami w związku z pandemią COVID-19.

Drugą kwestią są wynagrodzenia pracowników, którzy przebywają w domach ze względu na brak możliwości świadczenia pracy w placówce w związku z panującymi obostrzeniami, które uniemożliwiają funkcjonowanie placówki w jej normalnym trybie. W tej sytuacji wynagrodzenia personelu zatrudnionego w oparciu o umowę o pracę będą nadal kwalifikowalne, gdyż brak możliwości świadczenia pracy oraz funkcjonowania placówki w jej normalnym trybie nie wynika z działań beneficjenta a z ograniczeń i trudności związanych z pandemią COVID-19.

8. Działalność bieżąca przedszkola – zgodnie z wytycznymi ds. edukacji – trwa w projekcie 12 miesięcy – czy można ten okres zawiesić i po epidemii kontynuować czy wtedy można kwalifikować wynagrodzenia nauczycieli w okresie zawieszenia?

W okresie 12 miesięcy finansowania działalności bieżącej nowo tworzonych miejsc w ramach projektu EFS możliwe jest kwalifikowanie kosztów stałych placówki mimo braku dzieci w placówce spowodowanego pandemią. Są to koszty konieczne do ponoszenia w związku z trudnościami i ograniczeniami związanymi z COVID-19 i są kwalifikowalne. Okres, w którym dzieci nie uczęszczają do placówki, ale ponoszone są wydatki na koszty stałe, będzie się wliczał do maksymalnego okresu finansowania działalności bieżącej przedszkola, wynoszącego 12 miesięcy.

Beneficjent, za zgodą IZ RPO, ma również możliwość zawieszenia działalności w okresie 12 miesięcy finansowania działalności bieżącej nowo tworzonych miejsc i niekwalifikowania w tym czasie żadnych kosztów projektu. Okres tego zawieszenia nie będzie się wliczał do okresu 12 miesięcy. Wsparcie zostanie kontynuowane po ponownym otwarciu placówki. Okres zawieszenia działalności przedszkola nie wydłuża okresu obowiązkowej trwałości miejsc przedszkolnych. Trwałość w takim przypadku należy zachować w okresie pierwotnie przewidzianym we wniosku o dofinansowanie.

9. Czy w związku z zawieszeniem działalności dziennych opiekunów dzieci do lat 3 kwalifikowalne będą wydatki dotyczące kosztów stałych ich działalności?

W związku z czasowym zawieszeniem funkcjonowania form opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 związanym z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej rekomendowało kwalifikowanie kosztów stałych funkcjonowania miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 (w tym kosztów personelu), które muszą być ponoszone pomimo braku dzieci w placówce. Dotyczy to w szczególności kosztów stałych ponoszonych przez placówki, tj. żłobki i kluby dziecięce, które generują koszty utrzymania niezależnie od tego, czy świadczą opiekę nad dziećmi, czy też nie.

Z uwagi na specyfikę działalności jaką prowadzi dzienny opiekun dzieci do lat 3, przed podjęciem decyzji o kwalifikowaniu ww. kosztów należy ustalić, czy pomimo zawieszenia działalności w dalszym ciągu są one rzeczywiście generowane, a jeśli tak to jakie to są koszty.

Zasadne jest kwalifikowanie wydatków dotyczących wynagrodzenia opiekuna dziennego, a w przypadku, gdy usługa świadczona jest w lokalu wynajmowanym na potrzeby projektu, np. koszt wynajmu lub media.

10. Czy będzie kwalifikowalne dowożenie wyżywienia dzieciom do miejsc ich zamieszkania w ramach kwoty przysługującej w ramach umowy przetargowej, której przedmiotem jest usługa cateringowa?

Nie. Zapewnienie wyżywienia dla dzieci zapewne zostało zaplanowane w związku z przebywaniem dzieci poza domem ze względu na otrzymywane wsparcie (opieka w placówce dla dzieci do lat 3 lub przedszkolu). W sytuacji gdy dzieci spędzają czas w domu, dostarczanie wyżywienia jest nieuzasadnione.

11. Czy w czasie zawieszenia funkcjonowania mogą być pobierane opłaty od rodziców za pobyt dziecka w żłobku (pytanie w kontekście wymaganego wkładu własnego)?

Sposób postępowania zależy od treści umów zawartych przez beneficjenta prowadzącego placówkę z rodzicami, których dzieci do placówki uczęszczają. Jeżeli takie opłaty są pobierane, mogą stanowić wkład własny do projektu, zakładając że tak przewidywała umowa o dofinansowanie.

12. Duża część projektów obecnie znajduje się w końcowej fazie a same wskaźniki zostały już osiągnięte. Czy w takim przypadku zasadnym jest wydłużanie projektu?

Ustawa o szczególnych rozwiązaniach wspierających realizację programów operacyjnych w związku z wystąpieniem COVID-19 w 2020 r. z 3.04.2020 (tzw. specustawa funduszowa – Dz.U. z 2020, poz. 694) w art. 13 wydłuża wszystkie projekty o 90 dni, przy czym nie wyklucza się wcześniejszego zakończenia projektu i złożenia wniosku o płatność końcową. Do każdego przypadku należy więc podchodzić indywidualnie, niemniej jest to decyzja beneficjenta. Nie może jednak z założenia oznaczać wnioskowanie o zwiększenie budżetu projektu – tu IP/IZ powinna ocenić na ile jest to faktycznie uzasadnione.

13. Czy beneficjenci projektów z CT 10, którzy zakupili komputery (m.in. jako wyposażenie pracowni TIK) w ramach projektów z EFS mogą użyczyć ten sprzęt (niewykorzystywany obecnie w szkołach) uczniom do realizacji nauki zdalnej? Nie chodzi tutaj o zajęcia projektowe, realizowane w formie zdalnej, a realizację samej podstawy programowej (z różnych przedmiotów, nie tylko informatyki)?

Tak, istnieje możliwość użyczenia/wypożyczenia takiego sprzętu uczniom do odbywania nauki w systemie zdalnym.

14. Czy w okresie pandemii COVID-19 możliwe są zakupy powyżej 10% limitu środków trwałych?

Zgodnie z Informacją o częściowym zawieszeniu Wytycznych w zakresie kwalifikowalności zawieszony został pkt 6 podrozdziału 6.12.1: *W ramach projektów współfinansowanych ze środków EFS, dopuszczalny procentowy poziom wartości wydatków na zakup środków trwałych o wartości jednostkowej wyższej niż 10 000 PLN netto w ramach kosztów bezpośrednich projektu oraz wydatków w ramach cross-finansingu określany jest przez IZ PO w PO lub w SZOOP, pod warunkiem zachowania zgodności z zapisami PO i rozporządzenia ogólnego oraz zasadności przyjęcia określonego poziomu w danym typie projektów.* Wydatki ponoszone na zakup środków trwałych oraz cross-financing powyżej dopuszczalnej kwoty określonej w zatwierdzonym wniosku o dofinansowanie projektu są kwalifikowalne o ile zmiana w tym zakresie zostanie zgłoszona do właściwej IP a następnie zostanie przez nią zatwierdzona. Takie działanie umożliwia częściowe zawieszenie Wytycznych w zakresie kwalifikowalności wydatków (zawieszenie przepisu dotyczącego limitu środków trwałych)

Oznacza to możliwość przekroczenia limitu środków trwałych i wydatków w ramach cross-finansingu na pojedynczym projekcie w stosunku do limitu określonego w SZOOP. Należy jednakże pamiętać, że beneficjenta nadal wiążą pozostałe zapisy Wytycznych kwalifikowalności oraz zapisy umowy o dofinansowanie. A zatem dla zwiększenia wydatków na środki trwałe lub cross-financing niezbędne będzie uzyskanie zgody IP będącej drugą stroną umowy o dofinansowanie, poprzez zmianę wniosku o dofinansowanie i zwiększenie wydatków na środki trwałe/CF. IP powinna

ocenić na ile zakupy mają bezpośredni związek z działaniami ograniczającymi skutki COVID-19 i na tej podstawie wydać zgodę lub jej nie udzielić. Taka zgoda może być wydana też wstecz, dla zakupów dokonywanych od 1 lutego 2020. IP powinna jednak pamiętać, że istnieje ograniczenie na wydatki w ramach CF wynikające z rozporządzenia CPR (na poziomie osi priorytetowej) i tego limitu nie może przekroczyć.

15. Czy będzie można kupić środki trwałe związane ze zdalnym nauczaniem, które pierwotnie nie zostały przewidziane w projekcie?

Tak, o ile jest to niezbędne dla realizacji celów projektu. Wprowadzanie zmian do projektu w tym nowych pozycji budżetu będzie odbywało się na dotychczasowych zasadach (może oznaczać zwiększenie limitu środków trwałych, co wymaga zgody IP - zgodnie z zapisami umowy o dofinansowanie). Jednocześnie wprowadzanie zmian do projektu, w tym finansowanie nowych wydatków wynikających z działań wprowadzanych w wyniku trudności spowodowanych pandemią COVID-19 powinno odbywać się najpierw w ramach oszczędności/zmian/przesunięć w ramach obowiązującego budżetu a w przypadku gdy nie jest to możliwe - poprzez zmianę wniosku o dofinansowanie i ewentualne zwiększenie budżetu projektu (pod warunkiem dostępności alokacji).

16. W którym momencie wystąpić z wnioskiem o przekroczenie limitu środków trwałych?

Najlepiej niezwłocznie wystąpić do IP z wnioskiem o wprowadzenie odpowiedniej zmiany w projekcie, tak aby uzyskać pewność, że IP takie dodatkowe zakupy akceptuje zanim beneficjent dokona ich zakupu. W tym celu konieczna będzie zmiana wniosku o dofinansowanie projektu uwzględniająca nowy wydatek oraz środki na jego realizację.

17. Czy kwalifikowalne będą koszty związane z zakupem platform on-line, komunikatorów, przygotowania skryptów, programów?

Beneficjent może wprowadzić nowe zadania oraz nowe wydatki do wniosku o dofinansowanie za zgodą właściwej Instytucji Pośredniczącej. Weryfikacja zasadności wprowadzenia nowych wydatków do projektu odbywa się indywidualnie.

18. Czy będzie możliwość wykorzystania "oszczędności" z tytułu cateringu dla uczestników (bo zajęcia odbywają się zdalnie) na nowe pozycje w budżecie?

Beneficjent może wprowadzić nowe zadania oraz nowe wydatki do wniosku o dofinansowanie za zgodą właściwej Instytucji Pośredniczącej. Weryfikacja zasadności wprowadzenia nowych wydatków do projektu odbywa się indywidualnie.

19. Czy środki służące do zapewnienia bezpieczeństwa w miejscu pracy, tj. rękawiczki, maseczki, mydła antybakteryjne, będą wydatkiem kwalifikowalnym, który może być wykazany w kosztach bezpośrednich?

Zakup środków ochrony osobistej dla personelu zarządzającego projektem powinien zostać dokonany z kosztów pośrednich. W przypadku zakupu środków ochrony osobistej dla uczestników projektu zakup ten może być dokonany ze środków bezpośrednich.

20. Czy istnieje możliwość wypłaty środków na koszty pośrednie niezależnie od wysokości rozliczanych kosztów bezpośrednich, przy zastrzeżeniu, że koszty pośrednie nie będą wyższe niż wartość tych kosztów wskazana w zatwierdzonym wniosku o dofinansowanie projektu?

W przypadku PO WER, wzór umowy o dofinansowanie (paragraf 9 ust. 1 pkt 2) stanowi, że kolejne transze dofinansowania są przekazywane po:

- złożeniu i zweryfikowaniu wniosku o płatność, w którym beneficjent potwierdza wydatkowanie co najmniej 70% łącznej kwoty otrzymanych transz dofinansowania oraz
- zatwierdzeniu przez IP wniosków o płatność złożonych za wcześniejsze okresy rozliczeniowe niż wniosek (dotyczy sytuacji gdy w ramach projektu wypłacono co najmniej dwie transze dofinansowania)

Ust. 3 paragrafu 9 wskazuje, że potwierdzenie wydatków obejmuje wykazanie wydatków bezpośrednich we wniosku o płatność oraz oświadczenie o poniesionej kwocie kosztów pośrednich, bez względu na wysokość kosztów bezpośrednich wykazanych we wnioskach o płatność, ale w kwocie nie większej niż wskazana w zatwierdzonym wniosku o dofinansowanie. Niezależnie od złożonego oświadczenia, beneficjent jest zobowiązany rozliczyć koszty pośrednie co najmniej w tej kwocie zgodnie z *Wytycznymi w zakresie kwalifikowalności* (czyli jako % kosztów bezpośrednich), nie później niż w końcowym wniosku o płatność.

Zatem wyżej przytoczony zapis umożliwia, w obecnych szczególnych warunkach epidemii i związanym z nią brakiem możliwości realizacji działań w projektach, zatwierdzenie WNP i przekazanie kolejnej transzy również w sytuacji, gdy wartość

rozliczanych w WNP kosztów bezpośrednich wynosi 0 zł, a oświadczenie beneficjenta o wielkości poniesionych kosztów pośrednich wskazuje na wydatkowanie 70% otrzymanych środków. Beneficjent może wykazywać do rozliczenia koszty pośrednie o wartości wyższej nawet niż koszty bezpośrednie, ale tylko do momentu osiągnięcia wartości nominalnej kosztów pośrednich wynikającej z umowy o dofinansowanie.

W przypadku RPO – taka możliwość zależy od zapisów umowy o dofinansowanie i przyjętego sposobu rozliczania.

21. Czy istnieje możliwość przejścia na rozliczanie kosztów pośrednich na podstawie faktycznie ponoszonych wydatków?

Nie ma możliwości zmiany sposobu rozliczania kosztów pośrednich. Koszty pośrednie są rozliczane stawkami ryczałtowymi i przepisy unijne nie dają żadnej możliwości zmiany sposobu kwalifikowania wydatków w trakcie realizacji projektu.

22. Czy jako Jednostka Finansów Publicznych (Województwo lub szpital) może zrezygnować w całości lub części z kosztów pośrednich w projekcie?

Beneficjent może albo kwalifikować koszty pośrednie zgodnie z wytycznymi w zakresie kwalifikowalności (zgodnie z % tam wskazanym), albo zrezygnować całkowicie z kosztów pośrednich. Nie ma możliwości natomiast częściowego kwalifikowania kosztów pośrednich. To na co beneficjent wydatkuje środki w ramach kosztów pośrednich pozostaje w jego gestii i nie podlega to weryfikacji, a dla beneficjenta może stanowić dodatkowe środki na obsługę projektu lub działań.

23. Jak należy podchodzić do propozycji np. zmiany formy szkoleń na zdalne w przypadku projektów rozliczanych z zastosowaniem kwot ryczałtowych? Czy należy ponownie przeliczać i weryfikować budżety, czy też należy podejść do tego elastycznie i skupić się na osiągnięciu celu i założeń tych projektów (wskaźników do kwot ryczałtowych)?

W projektach rozliczanych z zastosowaniem kwot ryczałtowych, ze względu na obowiązujące regulacje, w tym zwłaszcza przepisy unijne, należy dążyć do osiągnięcia zakładanych pierwotnie celów i rezultatów projektu. W związku z brakiem jednoznacznego stanowiska KE w zakresie sposobu postępowania z projektami ryczałtowymi do każdego przypadku należy podchodzić indywidualnie. Ze względu jednakże na wystąpienie siły wyższej w postaci pandemii COVID-19 wskazane jest stosowanie elastycznego podejścia i koncentracja na osiągnięciu produktu lub rezultatu założonego dla kwoty ryczałtowej.

Jeżeli więc beneficjent chce skorzystać z możliwości zmiany formy szkoleń ze stacjonarnej na zdalną, należy mu to umożliwić przy zachowaniu poniższych wymogów:

1. szkolenia w trybie zdalnym powinny być prowadzone w czasie rzeczywistym, z wykorzystaniem połączeń on-line; trener prowadzi szkolenie w czasie rzeczywistym, w formie umożliwiającej przekazanie i utrwalenie treści określonych w programie szkolenia; liczba uczestników szkolenia powinna umożliwić wszystkim interaktywną swobodę udziału we wszystkich przewidzianych elementach zajęć (ćwiczenia, rozmowa na żywo, chat, testy, ankiety, współdzielenie ekranu itp.); materiały dydaktyczne mogą przybrać formę e-podręczników, plików dokumentów przygotowanych w dowolnym formacie, materiałów VOD, itp.; materiały powinny zostać dostarczone uczestnikom przed rozpoczęciem szkolenia;
2. realizator szkolenia powinien zapewnić rozwiązania techniczne pozwalające uczestnikom w pełni zrealizować zakładany program szkolenia; realizator szkolenia powinien wskazać:
 - platformę /rodzaj komunikatora, za pośrednictwem którego prowadzone będzie szkolenie,
 - minimalne wymagania sprzętowe, jakie musi spełniać komputer uczestnika,
 - minimalne wymagania dotyczące parametrów łącza sieciowego, jakim musi dysponować uczestnik,
 - niezbędne oprogramowanie umożliwiające uczestnikom dostęp do prezentowanych treści i materiałów,
 - okres ważności linku umożliwiającego uczestnictwo w szkoleniu on-line;
3. w przypadku, gdy szkolenie było już realizowane w formie stacjonarnej organizator szkolenia ma obowiązek uzyskania akceptacji zmiany formy szkolenia na zdalną od wszystkich uczestników; fakt uzyskania akceptacji powinien być udokumentowany, np. w postaci zarchiwizowanej korespondencji mailowej;
4. całość szkolenia realizowanego zdalnie musi być rejestrowana/ nagrywana na potrzeby m.in. monitoringu, rozliczenia, kontroli lub audytu; nie ma obowiązku rejestrowania/nagrywania wizerunku uczestników (wideo), niemniej jeśli szkolenie ma formę szkolenia zdalnego, na nagraniu powinien być widoczny trener, a podmiot realizujący szkolenie powinien zadbać o odpowiednie udokumentowanie obecności wszystkich uczestników na szkoleniu (np. poprzez monitorowanie czasu zalogowania do platformy i wygenerowanie z systemu raportu na temat obecności/aktywności uczestników, czy też zebranie od uczestników potwierdzeń przekazanych mailem, że uczestniczyli w szkoleniu; na tej podstawie powinna zostać sporządzona lista obecności na szkoleniu); podmiot realizujący szkolenie musi zapewnić uzyskanie wszystkich niezbędnych zgód umożliwiających rejestrowanie/nagrywanie szkolenia; nagrywanie szkolenia i udostępnianie nagrania do celów kontroli, audytu lub

monitoringu nie wymaga zgody trenera - jest obligatoryjne; jeżeli trener nie wyrazi na to zgody, wówczas szkolenie nie może się odbyć; udostępnienie nagrania do celów utrwalania efektów uczenia się jest opcjonalne i wymaga pozyskania przez podmiot realizujący szkolenie zgody od trenera na wykorzystanie nagrania do takiego celu;

5. realizacja formy zdalnej nie zwalnia podmiotu realizującego szkolenie z obowiązków związanych z badaniem efektywności wsparcia, w tym pomiaru kompetencji i ew. kwalifikacji nabytych na szkoleniu;
6. realizator szkolenia musi zapewnić możliwość przekazania uczestnikom dokumentów potwierdzających zakończenie udziału w szkoleniu/efekty uczenia się/uzyskane kwalifikacje; dokumenty te mogą mieć formę elektroniczną.

Dla wydania zgody na wnioskowaną przez beneficjenta zmianę w ww. zakresie, niezbędne jest uzasadnienie wskazujące na trudności i ograniczenia wynikające z pandemii COVID-19. Jednocześnie zgoda na dokonywanie zmiany formy świadczenia usługi szkoleniowej ze stacjonarnej na zdalną powinna dotyczyć wyłącznie okresu obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego, tj. od dnia 14 marca 2020 r. do odwołania oraz okresu obowiązywania stanu epidemii, tj. od dnia 20 marca 2020 r. do odwołania.

Taka zmiana formy świadczenia usługi nie wymaga zmiany kwoty ryczałtowej – jeżeli beneficjent zakłada realizację usługi i będzie z niej rozliczany na dotychczasowych zasadach, chyba że wskaźniki lub dokumenty wyraźnie wskazywały na świadczenie usługi w formie stacjonarnej. W takim przypadku należy zmienić wniosek o dofinansowanie i umowę o dofinansowanie, tak aby dostosować wskaźniki i dokumenty. Taka zmiana – z uwagi na pandemię COVID-19 – jest możliwa w trakcie realizacji projektu, ale tylko faktycznie w zakresie wynikającym bezpośrednio z COVID-19.

24. Czy wymogi dotyczące zmiany formy szkoleń ze stacjonarnej na zdalną (pytanie 23) dotyczą także zajęć dodatkowych prowadzonych dla uczniów i przedszkolaków?

Nie. IK EFS nie określiła wymogów dotyczących sposobu prowadzenia kształcenia na odległość dla szkół realizowanego w ramach obowiązku szkolnego. IZ RPO powinny wprowadzić regulacje umożliwiające uznanie wydatków za kwalifikowalne.

25. W przypadku projektów rozliczanych z zastosowaniem kwot ryczałtowych w sytuacji zmiany formy szkoleń ze stacjonarnych na zdalne, jeżeli uczestnik wyrazi zgodę na udział w zajęciach online i dysponuje odpowiednim sprzętem, czy beneficjent musi zapewnić rozwiązania techniczne pozwalające uczestnikom w pełni zrealizować zakładany

program szkolenia i wskazywać minimalne parametry konieczne do spełnienia przez uczestnika?

Jest to kwestia do indywidualnego ustalenia pomiędzy uczestnikiem projektu a beneficjentem oraz między beneficjentem a realizatorem szkoleń. Pamiętać należy, że beneficjent otrzyma zapłatę w postaci kwoty ryczałtowej wyłącznie w sytuacji, gdy dostarczy produkt lub rezultat określony w umowie o dofinansowanie dla danej kwoty ryczałtowej. Zatem beneficjent powinien dołożyć wszelkich starań, aby uczestnik szkolenia mógł w nim aktywnie uczestniczyć i zdobyć wiedzę w przedmiocie tego szkolenia.

Przypomnieć należy, że realizator szkolenia powinien zapewnić rozwiązania techniczne pozwalające uczestnikom w pełni zrealizować zakładany program szkolenia, a IP powinna pisemnie zobowiązać beneficjenta do wywiązania się z postawionych wymogów (**patrz pkt 23 materiału**).

26. Czy istnieje konieczność rejestrowania/nagrywania szkolenia/ wykładowcy prowadzącego szkolenie /zajęcia online, jeżeli beneficjent posiada np. listę obecności sporządzoną w oparciu o zgłoszenia uczestników oraz informację od uczestników w jakich godzinach uczestniczyli w szkoleniu?

Zgodnie z informacją ujętą w odpowiedzi na pytanie 23, całość szkolenia realizowanego zdalnie musi być rejestrowana/ nagrywana, gdyż jest to jedyny sposób zachowania i późniejszego odtworzenia ścieżki audytu potwierdzającej udzielenie wsparcia w określonym zakresie i jakości. Sama lista obecności nie będzie wystarczającym dokumentem, gdyż w przypadku zajęć prowadzonych zdalnie nie ma możliwości pozyskania od uczestników ich własnoręcznych podpisów, a jedyną możliwością prześledzenia ścieżki audytu w celu potwierdzenia ich uczestnictwa w szkoleniu jest właśnie jego nagranie.

Pamiętajmy, że nie ma przy tym obowiązku rejestrowania/nagrywania wizerunku uczestników (wideo), niemniej w przypadku szkoleń zdalnych, na nagraniu powinien być widoczny trener, a podmiot realizujący szkolenie powinien zadbać o odpowiednie udokumentowanie obecności wszystkich uczestników na szkoleniu (np. poprzez monitorowanie czasu zalogowania do platformy i wygenerowanie z systemu raportu na temat obecności/aktywności uczestników, czy też zebranie od uczestników potwierdzeń przekazanych mailem, że uczestniczyli w szkoleniu; na tej podstawie powinna zostać sporządzona lista obecności na szkoleniu).

27. Czy w sytuacji gdy beneficjent nie spełni wszystkich wymagań związanych z zastąpieniem szkoleń stacjonarnych szkoleniami zdalnymi dotyczących realizacji szkolenia, np. nie wskazał uczestnikom minimalnych wymagań sprzętowych, nie zarejestrował szkolenia, natomiast posiada zgodę uczestników na udział w szkoleniu, listę obecności oraz informację od uczestników w jakich godzinach uczestniczyli w szkoleniu itp., należy

uznać że kwota ryczałtowa jest niekwalifikowalna w pełnym zakresie/ wydatki (rzeczywiście poniesione) są niekwalifikowalne?

Zmiana formy szkolenia ze stacjonarnej na zdalną następuje na wniosek beneficjenta przy spełnieniu warunków wskazanych w tymże punkcie. Zakładać zatem należy, że IP wydając zgodę na organizację szkoleń w sposób zdalny formalnie zobowiązuje beneficjenta do spełnienia ww. wymogów, poprzez okazanie przy rozliczeniu kwoty ryczałtowej, m.in. zgody uczestnika na udział w szkoleniu, e-materiałów szkoleniowych, czy też nagrania ze szkoleń. Może to wymagać zmiany wniosku o dofinansowanie i aneksowania umowy o dofinansowanie, w takiej sytuacji warunki dotyczące świadczenia form zdalnych powinny zostać wskazane w umowie.

Jeśli IP wymaga ww. dokumentów do rozliczenia kwoty ryczałtowej, a beneficjent ich nie przedstawi, wówczas należy ocenić, czy kwota może zostać uznana za kwalifikowalną, uwzględniając przy tym fakt, że zapłata kwoty następuje po osiągnięciu wskaźników do niej przypisanych.

Podobnie sytuacja wygląda w przypadku wydatków faktycznie poniesionych; niezależnie bowiem od formy rozliczenia wydatków w projekcie wydatki mogą zostać uznane za kwalifikowalne jeśli zostały spełnione określone warunki. Jeśli zatem beneficjent rozliczający projekt na podstawie dokumentów księgowych został zobowiązany do realizacji szkolenia przy zachowaniu określonych wymogów to wydatki powinny być uznane za kwalifikowalne po spełnieniu tych wymogów.

28. Czy w przypadku przeprowadzania zajęć indywidualnych w sposób zdalny możliwe będzie wynajęcie sali również na zajęcia prowadzone online, w której znajdowałby się doradca/psycholog prowadzący zdalnie zajęcia z uczestnikami projektu?

Generalnie jest to możliwe, choć weryfikacja zasadności wprowadzenia takiego rozwiązania powinna odbywać się indywidualnie przez instytucję będącą stroną umowy o dofinansowanie.

29. Czy praca wykonywana w formie zdalnej wymaga dodatkowej dokumentacji?

Pracę zdalną należy dokumentować podobnie jak pracę w trybie stacjonarnym. Jednocześnie jeżeli beneficjent wprowadził inny sposób dokumentowania pracy zdalnej i pozwala on na jednoznaczne potwierdzenie wykonania przez personel projektu pracy w określonym wymiarze oraz realizacji określonych we wniosku o dofinansowanie zadań to dla dokumentowania pracy zdalnej personelu projektu można przyjąć sposób dokumentowania przyjęty przez beneficjenta w jego organizacji/przedsiębiorstwie.

30. Jak należy podejść do rozliczenia wydatków jeżeli w ramach kwot ryczałtowych Beneficjenci zaplanowali wydatki, które w sposób oczywisty nie zostaną ponoszone, np. catering, dowóz uczestników projektu, wyjazdy edukacyjne - należy zatwierdzić całą kwotę ryczałtową tylko w przypadku zaproponowania przez Beneficjenta i zatwierdzenia przez instytucję innych zasadnych wydatków czy należy zatwierdzić kwotę bez wymagania potwierdzenia jakości realizacji danego zadania w zakresie w/w wydatków, czy można zaproponować żeby beneficjent przedstawił inne wydatki na tą kwotę – np. zakup drobnego sprzętu, czy też należy zmniejszyć proporcjonalnie kwoty ryczałtowe i rozliczyć mniejsze?

Zgodnie z Wytycznymi w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach EFRR, EFS i FS na lata 2014-2020 (Sekcja 6.6.1 pkt 4), kwota ryczałtowa jest to określona w umowie o dofinansowanie zapłata za wykonanie uzgodnionego na etapie zatwierdzania wniosku o dofinansowanie zadania w projekcie. W związku z brakiem jednoznacznego stanowiska KE w zakresie sposobu postępowania z projektami ryczałtowymi do każdego przypadku należy podchodzić indywidualnie.

Jeżeli w następstwie pandemii CODIV-19, którą należy rozpatrywać w kategorii wystąpienia siły wyższej, beneficjent nie jest w stanie zrealizować zadania objętego kwotą ryczałtową w sposób określony w zatwierdzonym wniosku o dofinansowanie (np. zrealizował szkolenie w formie zdalnej a nie stacjonarnej), o ile osiągnął wskaźniki przyjęte dla rozliczenia tej kwoty ryczałtowej i posiada dokumenty na potwierdzenie tego faktu (wskazane w zatwierdzonym wniosku o dofinansowanie) to nie można mówić o naruszeniu przez beneficjenta warunków umowy o dofinansowanie dotyczących założeń projektu opisanych we wniosku o dofinansowanie. Jeżeli wskaźnik został osiągnięty to nie patrzymy na to, czy catering został dostarczony, etc. Ocenie powinien podlegać końcowy efekt.

Jeżeli jednak dana kwota ryczałtowa nie może być zrealizowana w żaden sposób z uwagi na pandemię COVID-19, IZ/IP może renegecjować warunki realizacji projektu i zmienić jego zakres, w uzgodnieniu z beneficjentem. Będzie to oznaczało renegecjowanie kwot ryczałtowych a tym samym rewizję budżetu, wskaźników i dokumentów na potwierdzenie ich wykonania. Należy jednak zwrócić szczególną uwagę, aby zmianie podlegały faktycznie tylko te kwoty ryczałtowe, których wykonanie nie było możliwe z uwagi na pandemię COVID-19.

31. Jak należy podejść do rozliczenia wydatków jeżeli w ramach kwot ryczałtowych Beneficjenci zaplanowali osiągnięcie wskaźników, których nie są w stanie w 100% osiągnąć?

W związku z brakiem jednoznacznego stanowiska KE w zakresie sposobu postępowania z projektami ryczałtowymi do każdego przypadku należy podchodzić indywidualnie, w szczególności zweryfikować, czy faktycznie brak możliwości

realizacji kwoty ryczałtowej wynika z COVID-19 czy innych czynników, na które beneficjent mógł mieć wpływ.

W pierwszej kolejności należy dążyć do pełnej realizacji projektu bądź w drodze jego wydłużenia (o ile takie działanie jest zasadne i możliwe oraz pozwoli na osiągnięcie zakładanych wskaźników) bądź ewentualnie, o ile zadania niemożliwe do realizacji jeszcze się nie rozpoczęły, zmianę umowy o dofinansowanie i zastąpienie zadań niemożliwych do realizacji zadaniami adekwatnymi do istniejących warunków (zgodnie z odpowiedzią w pkt 9 – **obecnie pkt 30**). Wprowadzane zmiany powinny być jednakże minimalizowane a wartość zawartej umowy o dofinansowanie co do zasady nie powinna wzrastać.

W przypadku gdy żadna z powyższych możliwości nie ma uzasadnienia, przy zamykaniu projektu należy ocenić wpływ COVID-19 na brak osiągnięcia realizacji projektu i rozważyć zastosowanie reguły proporcjonalności, która zasadniczo nie obowiązuje w przypadku projektów rozliczanych kwotami ryczałtowymi **lub dokonać renegotjacji budżetu**.

32. Czy można aneksować umowy o dofinansowanie projektów rozliczanych kwotami ryczałtowymi – na to co się wydarzyło do 13 marca 2020 r. i na to co potem, np. beneficjent zdążył przeszkolić część osób w związku z tym kwota ryczałtowa została by podzielona proporcjonalnie do zrealizowanego rezultatu (jeśli przeszkolił 50% osób to dostaje 50% kwoty a pozostałe środki są zwracane lub projekt jest przedłużany a działania są kontynuowane kiedy taka możliwość się pojawi)?

Może się zdarzyć, że z powodu pandemii beneficjent nie będzie w stanie zrealizować w ramach kwoty ryczałtowej działania, do którego bezpośrednio przypisany jest wskaźnik rozliczający kwotę ryczałtową, np. wyjazd edukacyjny, objęcie wsparciem szkoleniowym 100% zakładanych uczestników, ukończenie staży zawodowych przez 100% uczestników. W takiej sytuacji w oparciu o obecnie obowiązujące przepisy nie byłoby podstawy do kwalifikowania kwoty ryczałtowej, gdyż zadanie nie zostanie zrealizowane, a wskaźniki osiągnięte. W takiej sytuacji o ile to możliwe zaleca się wydłużenie okresu realizacji projektu do czasu aż beneficjent będzie mógł zrealizować zadanie w pełnym zakresie i osiągnie zakładany dla kwoty wskaźnik / wskaźniki.

Ewentualnie, jeśli w indywidualnym przypadku IZ/IP uzna to za najlepsze rozwiązanie (np. zadanie się jeszcze nie rozpoczęło albo jego zakończenie nie jest możliwe), w drodze aneksu do umowy o dofinansowanie możliwa jest rezygnacja lub zmniejszenie zakresu takiego zadania i obniżenie wartości projektu o równowartość niezrealizowanego zadania lub też zastąpienie go innym zadaniem, które w obecnych warunkach beneficjent jest w stanie zrealizować i jest ono zgodne z celem projektu. Należy jednak zwrócić uwagę, aby zmniejszenie zakresu dotyczyło wyłącznie działań niemożliwych do realizacji z uwagi na pandemię COVID-19.

33. Czy w przypadku szkoleń językowych rozliczanych w oparciu o stawki jednostkowe, o których mowa w Wytycznych edukacji, realizowanych w formie stacjonarnej można przejść na realizację szkoleń on-line? Jeśli tak, to jakie wymogi należy spełnić?

Wprowadzenie zmiany realizacji formy szkoleń językowych rozliczanych stawkami jednostkowymi ze stacjonarnej na zdalną jest możliwe pod warunkiem zachowania wymogów określonych w pkt 8 (obecnie – pkt 23). Nie wymaga to zgody IP/IZ. Beneficjent powinien tylko poinformować IP o rozpoczęciu realizacji form zdalnej usługi szkoleniowej.

Takie podejście możliwe jest wyłącznie w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego, tj. od dnia 14 marca 2020 r. do odwołania oraz okresu obowiązywania stanu epidemii, tj. od dnia 20 marca 2020 r. do odwołania. Po odwołaniu stanu epidemii należy niezwłocznie wrócić do formy stacjonarnej szkoleń. W tym zakresie IK EFS wystosowała pismo z wyjaśnieniami 20.04.2020 (znak sprawy: DZF-IV.7610.33.2020.BWK).

34. Czy istnieje możliwość przekroczenia wartości projektu ponad limit 100 tys. EUR wsparcia publicznego i zaakceptowania zmian w projekcie polegających na wprowadzeniu dodatkowego zadania do projektu związanego z zabezpieczeniem służb w związku z walką z COVID, a w konsekwencji rozliczenie projektu w oparciu o rzeczywiście poniesione wydatki – UWAGA AKTUALIZACJA ODPOWIEDZI !!!

Nie, nie jest to możliwe, gdyż byłoby to sprzeczne z założeniami Wytycznych w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach EFRR, EFS i FS na lata 2014-2020, które w tym zakresie nie zostały uchylone (takie uchylenie nie byłoby zresztą możliwe z uwagi na zapisy rozporządzenia 1303/2013). Tak więc w projekcie o wartości nieprzekraczającej wyrażonej w złotych równowartości kwoty 100 tys. EUR wsparcia publicznego, który rozliczany jest z zastosowaniem kwot ryczałtowych, dodatkowe wydatki wynikające z COVID-19 mogą zostać sfinansowane z ewentualnych oszczędności. Konieczna może okazać się renegocjacja budżetu projektu w celu ewentualnej zmiany kategorii wydatków lub zmiany wartości poszczególnych kategorii wydatków składających się na daną kwotę ryczałtową.

35. Czy istnieje możliwość przekazania rzeczy (środki ochrony, sprzęt medyczny – środki trwałe) podmiotom, które nie są partnerami w projekcie, i w jaki sposób powinno się tego dokonać?

W ramach projektów mogą być przewidziane różne rodzaje wsparcia podmiotom zewnętrznym w stosunku do beneficjenta. Nie ma przeciwwskazań, aby udzielać wsparcia takim podmiotom w formie np. użyczenia lub przekazania sprzętu lub środków ochrony jako np. odbiorcom instytucjonalnym. IK EFS nie określa sposobu przekazywania takiego rodzaju wsparcia, nie jest to bowiem kwestia przepisów

unijnych a podstawy prawnej w przepisach krajowych. Zależy też kto jest beneficjentem i jakie relacje łączą go z podmiotami, którym miałby przekazywać rzeczy. W sytuacji gdy przekazywane są środki finansowe należy pamiętać o konieczności ustalenia podstawy prawnej, która umożliwi ich przekazanie.

Inną formą, możliwą do wykorzystania będzie realizacja projektu grantowego, w ramach którego do grantobiorców przekazywane są środki finansowe. Należy jednakże pamiętać, że ten schemat przewiduje możliwość przekazania wyłącznie środków finansowych w postaci grantu.

36. Czy istnieje możliwość przekazania rzeczy (środki ochrony, sprzęt medyczny – środki trwałe) podmiotom, które nie są partnerami w projekcie a są spółką prywatną prawa handlowego?

W przypadku przekazywania wsparcia dla podmiotów prywatnych może (ale nie musi) wystąpić pomoc publiczna. Każdy przypadek musi zostać oceniony indywidualnie. Tym niemniej należy zwrócić uwagę na Komunikat KE *Tymczasowe ramy środków pomocy państwa w celu wsparcia gospodarki w kontekście trwającej epidemii COVID-19* (C(2020) 1863 final), w którym Komisja określiła rodzaje pomocy uznane przez nią za zgodne z rynkiem wewnętrznym. KE wskazała również warunki stosowania pomocy np. w formie dotacji bezpośrednich.

37. Czy można przekazać, a jeśli tak to w jak sposób, środki finansowe podmiotom nie będącym partnerami? Chodzi tutaj zwłaszcza o środki na dodatki do wynagrodzeń dla personelu medycznego przy założeniu, że beneficjentem / realizatorem projektu będzie jeden ze szpitali, który będzie środki przekazywał pozostałym szpitalom.

Sposób wypłaty dodatków do wynagrodzeń powinien być ustalany indywidualnie, stosownie do obowiązujących dane podmioty przepisy prawne (np. przekazanie środków na podstawie wniosku szpitala zatrudniającego lub przekazanie szpitalowi na podstawie zawartej z nim umowy określonej kwoty na wypłatę dodatków do wynagrodzeń). Jednocześnie nie ma przeciwwskazań aby jeden podmiot przekazywał środki/sprzęt na rzecz innych podmiotów - odbiorców instytucjonalnych w projekcie tak długo jak istnieje podstawa prawna dla takiego działania (krajowe przepisy) tj. podstawa prawna w przepisach krajowych, ufp, lub innej, umożliwiająca przekazanie środków finansowych przez jeden szpital na rzecz innych szpitali. Rozwiązaniem łatwiejszym w zastosowaniu jest realizacja projektu przez jednostkę nadzorującą w stosunku do szpitali. W takim przypadku można też wykorzystać formułę projektu grantowego, ale wyłącznie w zakresie przekazania środków finansowych. Należy natomiast pamiętać, że w przypadku formuły grantowej beneficjent będzie zobligowany do przeprowadzenia otwartego naboru dla wszystkich podmiotów danego typu, spełniających wymogi przyznania grantów - tu nie ma możliwości wskazania określonych szpitali/podmiotów, z pominięciem innych. Reasumując więc

przekazanie środków może nastąpić: a) na podstawie przepisów odrębnych, b) w ramach partnerstwa c) w ramach formuły grantowej. Każdy wybór wiąże się z określonymi konsekwencjami.

38. Czy niepodpisanie umowy partnerskiej przez jednego z partnerów, wstrzymuje uruchamianie środków finansowych i realizację projektu?

Umowa o dofinansowanie powinna zostać podpisana przez lidera w imieniu własnym oraz wszystkich partnerów. Lider powinien posiadać pełnomocnictwo od wszystkich partnerów. Brak podpisania pełnomocnictwa przez jednego z partnerów oznacza, że albo umowa nie może zostać podpisana, albo jeden z partnerów powinien zostać wyłączony z partnerstwa. Jednocześnie czasem partnerstwo może nie być właściwą formą dla realizacji projektu, należy bowiem pamiętać, że w powinno to być partnerstwo konkretnych podmiotów wnoszących do projektu zasoby ludzkie, finansowe, techniczne itp. Alternatywą jest rozszerzenie projektu o kolejne podmioty tj. rozpoczęcie projektu jedynie z pewnymi partnerami, a potem dołączanie kolejnych partnerów.

39. Czy będzie możliwość dołączania do partnerstwa podmiotów nie będących jednostkami finansów publicznych z pominięciem zwyczajnych w normalnych warunkach, procedur?

Tak. Ustawa o szczególnych rozwiązaniach wspierających realizację programów operacyjnych w związku z wystąpieniem COVID-19 w 2020 r. przewiduje w art. 15, że w przypadku gdy na skutek wystąpienia COVID-19 przygotowanie albo realizacja projektu partnerskiego, o którym mowa w art. 33 ust. 1 ustawy wdrożeniowej, stała się niemożliwa lub znacznie utrudniona, odpowiednio wybór albo zmiana partnera lub zaangażowanie dodatkowego partnera może nastąpić po wyrażeniu zgody przez właściwą instytucję, w terminie nie dłuższym niż 30 dni. Przepisów art. 33 ust. 2 i 3 ustawy wdrożeniowej nie stosuje się.

40. Czy Beneficjent może wnieść zaplanowany w zatwierdzonym wniosku o dofinansowanie wkład własny w postaci użyczenia sal szkolnych do zajęć projektowych pomimo tego, że zajęcia w szkole się nie odbyły?

Sposób postępowania w przypadku wkładu własnego wnoszonego przez szkołę będzie zależał od decyzji podjętej w zakresie dalszej realizacji projektu tj. decyzji o zawieszeniu działań w projekcie lub kontynuowaniu realizacji projektu przy zmianie form stacjonarnych wsparcia na formy zdalne (prowadzenie zajęć on-line).

W przypadku decyzji o zawieszeniu działań w projekcie wkład własny w postaci sal szkolnych nie może zostać wykazany. W takiej sytuacji działania w projekcie nie są prowadzone, sale szkolne pozostają niewykorzystane, co w konsekwencji przekłada się na brak możliwości wykazania kosztów związanych z ich użytkowaniem w

ramach projektu (koszt w projekcie nie jest de facto ponoszony). Możliwość wniesienia wkładu własnego w postaci wykorzystania sal szkolnych w projekcie będzie istniała dopiero po ponownym uruchomieniu projektu i rozpoczęciu udzielania wsparcia stacjonarnego z wykorzystaniem sal szkolnych.

W przypadku podjęcia decyzji o kontynuowaniu projektu i zastąpieniu stacjonarnych form wsparcia formami zdalnymi możliwe jest podjęcie decyzji o zmianie formy wnoszonego wkładu własnego. Taka decyzja może zostać podjęta przez beneficjenta za zgodą IP/IZ. Przy udzielaniu wsparcia w formie zdalnej ponoszonych jest szereg wydatków, które Beneficjent mógłby wykazać jako wkład własny w miejsce planowanych kosztów wykorzystania sal szkolnych. Do takich kosztów będzie należał np. koszty miesięcznych opłat za Internet po stronie szkoły, uczniów, czy nauczycieli, a także koszt użytkowania w domach komputerów szkolnych lub prywatnych osób je użytkujących. Koszt użytkowania ustalony na podstawie kosztu wynajmu sprzętu na rynku lub kosztu jego miesięcznej amortyzacji (np. ustalona wartość odpisu amortyzacyjnego lub ustalona rynkowa wartość wynajmu komputera na miesiąc x liczba miesięcy udostępnienia komputera w związku z pracą zdalną = wartość wkładu własnego).

Biorąc pod uwagę obecną sytuację zalecane jest więc elastyczne podejście do zmiany formy wnoszonego wkładu własnego, poprzedzonego szczegółową analizą każdego przypadku. Kluczową kwestią w tym zakresie powinno być utrzymanie źródeł finansowania projektu (w tym utrzymanie wkładu własnego przy możliwej zmianie formy tego wkładu) co przełoży się na zbilansowany budżet projektu.

41. Czy w projektach rozliczanych kwotami ryczałtowymi, w których realizowane mają być zajęcia zdalnie, udostępnienie sal może stanowić wkład własny rzeczowy?

Co do zasady w przypadku gdy sale nie są wykorzystywane na potrzeby projektu nie powinny stanowić wkładu własnego. W przypadku podjęcia decyzji o zastąpieniu stacjonarnych form wsparcia formami zdalnymi możliwe jest podjęcie decyzji o zmianie formy wnoszonego wkładu własnego. Taka decyzja może zostać podjęta przez beneficjenta za zgodą Instytucji Pośredniczącej. Natomiast w sytuacji gdy projekt jest rozliczany kwotami ryczałtowymi i nie są do niego wprowadzane żadne zmiany, wkład własny również nie powinien podlegać zmianie i może zostać rozliczony zgodnie z pierwotnie przyjętymi założeniami. Należy bowiem pamiętać, że w projektach rozliczanych kwotami ryczałtowymi kluczowe dla rozliczenia jest osiągnięcie ustalonego produktu/efektu a szczegółowe wydatki nie podlegają rozliczeniu. Jeżeli jednak zmiana formy realizacji zajęć na zdalne powoduje konieczność zmiany wniosku o dofinansowanie i renegocjacji budżetu, źródło wkładu własnego powinno zostać wskazane odpowiednio do nowych założeń projektu.

42. Czy i w jaki sposób można kwifikować usługi rozwojowe w ramach BUR w formie zdalnej i je refundować. Dotyczy to przede wszystkim sposobów rozliczenia się z realizowanych godzin szkoleniowych, przeprowadzenia monitoringu, udokumentowania przeprowadzenia pracy zdalnej. Dodatkowo nowe obowiązki związane np. z wielokrotnym monitoringiem usług prowadzonych on line wymaga od operatorów aneksowania umów z podmiotami zewnętrznymi, wyłonionymi do realizacji usług monitoringowych. Czy zmiana zakresu świadczonych usług z Wykonawcami wybranymi w przetargu (zmiana specyfikacji warunków zamówienia) może być traktowana jako działanie związane z COVID19?

Usługi zdalne powinny być realizowane, kwalifikowane i monitorowane zgodnie z wytycznymi, zamieszczonymi na stronie BUR:

<https://serwis-uslugirozwojowe.parp.gov.pl/aktualnosci-bur-zwiazane-z-pandemia>

Na stronie, oprócz wytycznych, znajdują się także odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania oraz instrukcja wypełnienia karty usługi (z zaleceniami, które muszą być spełnione podczas uzupełnienia karty usługi w przypadku zmiany jej realizacji z formy stacjonarnej na formę zdalną w okresie zagrożenia epidemiologicznego. Wytyczne wyraźnie wskazują, że w przypadku zdalnych usług szkoleniowych (szkolenie, studia podyplomowe, egzamin, usługa o charakterze zawodowym) usługa musi być rejestrowana/ nagrywana - dotyczy to całej usługi, a nie jej wybranych fragmentów. Dla usług doradczych nie ma obowiązku nagrywania (w przypadku zdalnych usług doradczych (coaching, mentoring, doradztwo) obowiązkowym dokumentem potwierdzającym realizację usługi jest formularz wykonania usługi doradczej). W opinii IK UP EFS, zmiana form świadczenia usług stacjonarnych na zdalne wynika wprost z epidemii COVID, gdyż nie ma możliwości prowadzenia usług w formie stacjonarnej. Dlatego, jeżeli jest potrzeba formalnej zmiany zasad np. monitorowania takich usług, to można to zakwalifikować jako zmiany związane z przeciwdziałaniem skutkom epidemii. Niemniej jednak należy mieć tutaj na uwadze również przepisy PZP oraz możliwość zmiany warunków realizacji zamówienia (zgodnie z tymi przepisami).

43. Czy w przypadku osób, które odbywają subsydiowane zatrudnienie i są zmuszone do jego przerwania w czasie gdy zamknięty jest zakład pracy, dany okres zostanie wliczony do okresu odbywania subsydiowanego zatrudnienia, czy też nie. I czy w związku z tym pracodawcy powinni otrzymywać refundację części kosztów poniesionych na wynagrodzenie brutto i składki na ubezpieczenie społeczne (ZUS), w kwocie zgodnej z podpisaną umową czy też wypłaty powinny zostać wstrzymane?

Sposób postępowania powinien być analogiczny do tego, jaki został przyjęty przez pracodawcę w stosunku do jego pracowników zatrudnionych na umowę o pracę. W sytuacji gdy zakład pracy nie prowadzi działalności ale wynagrodzenia pracowników

są wypłacane, okres ten powinien zostać wliczony do odbywania subsydiowanego zatrudnienia, wynagrodzenie powinno być wypłacane a pracodawca powinien otrzymywać refundację.

44. Czy pracodawcy, u których uczestnicy odbywają subsydiowane zatrudnianie, a którzy zamierzają skorzystać z odroczenia składek ZUS, powinni otrzymywać refundację części kosztów poniesionych na wynagrodzenie brutto i składki na ubezpieczenie społeczne (ZUS), w kwocie zgodnej z podpisaną umową czy też wypłaty powinny zostać wstrzymane?

Jeżeli pracodawca korzysta z ulgi na składki ZUS to brak jest podstawy do wypłaty refundacji gdyż wydatek na składki ZUS nie został poniesiony. Pracodawca otrzymuje refundację wydatków poniesionych; w sytuacji gdy wydatków nie ponosi, refundacja mu się nie należy.

45. Czy jeżeli stażysta jest nieobecny z powodu sprawowania opieki nad dzieckiem, to przedsiębiorstwu przysługuje refundacja kosztów związanych z opiekunem stażysty?

Nie. Jeżeli staż nie jest świadczony, opiekun stażysty przebywa na opiece nad dzieckiem to pracodawca nie otrzymuje refundacji kosztów opiekuna stażysty.

46. Czy Beneficjent może wypłacić stypendia w częściach za zrealizowane godziny szkoleń, czy będzie mógł je rozliczyć i uznać za koszty kwalifikowalne?

Tak. Stypendium szkoleniowe jest kosztem kwalifikowalnym. Jeżeli odbyło się szkolenie w ramach projektu to jak najbardziej można wypłacić stypendium szkoleniowe. W sytuacji, gdy odbyła się tylko jakaś jego część to wysokość stypendium ustala się proporcjonalnie zgodnie z zasadami określonymi w Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć z udziałem środków EFS w obszarze rynku pracy na lata 2014-2020. W sytuacji gdy projekt, a zarazem szkolenie, zostają zawieszony, również zawieszona zostaje wypłata stypendium szkoleniowego. Po odwieszeniu projektu możliwe jest dalsze realizowanie zawieszonych w projekcie szkoleń.

47. Czy będzie kwalifikowalne wsparcie psychologiczno-rodzinne oraz poradnictwo prawno-obywatelskie świadczone indywidualnie za pomocą telekonferencji lub telefonicznie?

Za zgodą Instytucji Pośredniczącej możliwe jest zarówno wprowadzenie zmiany w zakresie formy świadczenia usługi przewidzianej w projekcie ze stacjonarnej na

zdalną, jak również wnioskowanie o wprowadzenie nowego zadania do wniosku o dofinansowanie w celu przeciwdziałania trudnościom wynikającym z pandemii COVID-19. Ostateczną decyzję w tym zakresie podejmuje instytucja będąca drugą stroną umowy, uwzględniając indywidualną sytuację projektu i beneficjenta wnioskującego o dokonanie zmiany.

48. Czy można nie stosować rozeznania rynku przy zamawianiu usług lub towarów bezpośrednio związanych z COVID-19?

Stanowisko zostało w tej sprawie przedstawione przez IK UP:

Sytuacje, w których możliwe jest niestosowanie rozeznania rynku zostały określone w pkt 7 podrozdziału 6.5 *Wytycznych kwalifikowalności*. Jednocześnie, zgodnie z pkt 4 podrozdziału 6.5.1, zamawiający ma możliwość zastąpienia rozeznania rynku zasadą konkurencyjności. Niestosowanie rozeznania rynku **w ramach zamówień niezbędnych do przeciwdziałania COVID-19** jest zatem również możliwe w okolicznościach wskazanych w pkt 7 lit. d i e podrozdziału 6.5.

Rozeznanie rynku nie jest procedurą tak sformalizowaną jak zasada konkurencyjności, w szczególności nie obowiązują żadne terminy minimalne, w związku z czym wydaje się, że w większości przypadków przeprowadzenie rozeznania nie powinno stanowić nadmiernego utrudnienia nawet w aktualnej sytuacji. Zrozumiałym jest natomiast, że w czasie stanu epidemii (COVID-19) analiza cen rynkowych może być utrudniona wskutek ograniczeń w komunikacji z potencjalnymi wykonawcami, co może przekładać się na brak wystarczającej liczby cenników do analizy. Jeżeli zatem beneficjent napotyka tego rodzaju trudności w przeprowadzeniu rozeznania rynku, powinien ten fakt wykazać w analizie, o której mowa w pkt 2 sekcji 6.5.1 ww. *Wytycznych*. Rozeznanie rynku należy wówczas uznać za przeprowadzone prawidłowo.

Generalnie, w związku z wystąpieniem stanu epidemii spowodowanej COVID-19 na terenie całego kraju, kwalifikowalność wydatków ponoszonych w ramach projektów UE należy rozstrzygać obecnie również w związku z wystąpieniem siły wyższej. Należy jednak pamiętać, że zastosowanie wszelkich rozwiązań stanowiących odstępstwo od przyjętych reguł wdrażania funduszy unijnych musi być poprzedzone wnikliwą analizą każdego przypadku.

Rozeznania rynku nie stosuje się również do zamówień określonych w pkt 6 podrozdziału 6.5 ww. *Wytycznych*.

49. Czy można nie stosować zasady konkurencyjności przy zamawianiu usług lub towarów bezpośrednio związanych z COVID-19 a jeżeli tak to kiedy?

Stanowisko zostało w tej sprawie przedstawione przez IK UP w piśmie z 31 marca br. (znak sprawy: DKF-IV.7517.17.2020.DS):

Zgodnie z pkt 7 podrozdziału 6.5 *Wytycznych w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach EFRR, EFS oraz FS na lata 2014-2020* możliwe jest niestosowanie zasady konkurencyjności przy udzielaniu zamówień w następujących przypadkach:

- lit. e – ze względu na wyjątkową sytuację niewynikającą z przyczyn leżących po stronie zamawiającego, której wcześniej nie można było przewidzieć (np. klęski żywiołowe, katastrofy, awarie), wymagane jest natychmiastowe wykonanie zamówienia i nie można zachować terminów określonych w sekcji 6.5.2 pkt 10,
- lit. d. – ze względu na pilną potrzebę (konieczność) udzielenia zamówienia niewynikającą z przyczyn leżących po stronie zamawiającego, której wcześniej nie można było przewidzieć, nie można zachować terminów określonych w sekcji 6.5.2 pkt 10.

W związku z tym, że obecny stan epidemii covid-19, w ocenie IK UP, można zakwalifikować jako zdarzenie spełniające przesłanki wystąpienia siły wyższej (tzn. wyjątkowej sytuacji niewynikającej z przyczyn leżących po stronie zamawiającego, której nie mógł on przewidzieć), wyłączenie zasady konkurencyjności **w ramach zamówień niezbędnych do przeciwdziałania skutkom COVID-19** będzie możliwe ze względu na wymaganą natychmiastową realizację zamówienia lub wystąpienie natychmiastowej potrzeby udzielenia zamówienia (w związku z czym nie jest możliwe przeprowadzenie postępowania o udzielenie zamówienia z zachowaniem terminów przewidzianych dla zasady konkurencyjności).

Podsumowując, w opinii IK UP, beneficjenci i wnioskodawcy mogą odstąpić od zastosowania zasady konkurencyjności podczas udzielania zamówień niezbędnych do przeciwdziałania skutkom COVID-19. Spełnienie przesłanek z pkt 7 lit. d i e podrozdziału 6.5 ww. *Wytycznych* powinni jednak pisemnie uzasadnić (zob. pkt 9 podrozdziału 6.5). Określone przesłanki, w razie wątpliwości należy interpretować w oparciu o wykładnię i orzecznictwo wydane względem odpowiednich przepisów ustawy *Prawo zamówień publicznych*, tj. art. 62 i art. 67 (zob. przypis 17 ww. *Wytycznych*).

Zastosowanie wszelkich rozwiązań stanowiących odstępstwo od przyjętych reguł wdrażania funduszy unijnych, tak jak w omawianej sytuacji odstępienie od zasady konkurencyjności, powinno znajdować uzasadnienie w wystąpieniu siły wyższej, jaką obecnie stanowi pandemia koronawirusa. Dlatego skorzystanie z tego typu rozwiązań musi być poprzedzone wnikliwą analizą każdego przypadku.

50. Czy dopuszczalne jest stosowanie wyłączenia spod rygoru prawa zamówień publicznych zamówień niezbędnych do przeciwdziałania COVID-19, o którym mowa w art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz

wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2020 r. poz. 374 z późn. zm.)?

Przepis art. 6 ust. 1 ustawy COVID-19 stanowi część obowiązującego krajowego porządku prawnego, w tym ma on charakter przepisu bezwzględnie obowiązującego, i jako taki powinien być traktowany przez instytucje zamawiające w procesie udzielania zamówień publicznych. Istotne jest, że wskazany przepis nie daje podstawy do automatycznego wyłączenia spod reżimu prawa zamówień publicznych pewnych kategorii zamówień - zastosowanie wyjątku przewidzianego w tym przepisie powinno być każdorazowo analizowane pod kątem zaistnienia przesłanek w nim określonych. Więcej na ten temat mówi komunikat zamieszczony na stronie UZP w sprawie art. 6 ustawy o COVID-19: <https://www.uzp.gov.pl/aktualnosci/Komunikat-w-sprawie-art.-6-tzw.-ustawy-o-COVID-19>.

W kwestii dopuszczalności zastosowania trybu zamówienia z wolnej ręki do zamówień niezbędnych do przeciwdziałania COVID-19, które zostały udzielone przed dniem wejścia w życie ustawy, należy wyjaśnić za Komunikatem Komisji Europejskiej, że jest to procedura o charakterze wyjątkowym. Skorzystanie z niej powinno być poprzedzone analizą możliwości wykorzystania innych rozwiązań proceduralnych, które gwarantują zachowanie konkurencji pomiędzy wykonawcami (np. znaczne skrócenie terminów w przetargu nieograniczonym, zastosowanie trybu negocjacji bez ogłoszenia). Ponadto, możliwość skorzystania z trybu wolnej ręki uzależnione jest od spełnienia określonych przesłanek ustawowych, które powinny być jednak interpretowane zawężająco. Przy czym, dokonanie oceny spełnienia przesłanek zastosowania przedmiotowego trybu powinno odbywać się indywidualnie, z uwzględnieniem okoliczności konkretnego zamówienia. Ciężar dowodu, że przesłanki zastosowania trybu zamówienia z wolnej ręki spoczywa na instytucjach zamawiających.

51. Kiedy można dokonywać zmiany umów o zamówienie zawartych w wyniku zasady konkurencyjności?

Stanowisko zostało w tej sprawie przedstawione przez IK UP:

Nie wszystkie zmiany umowy o zamówienie w trakcie jej realizacji wymagają przeprowadzenia nowego postępowania o udzielenie zamówienia. Nowe postępowanie zgodnie z zasadą konkurencyjności wymagane jest w przypadku **istotnych zmian** postanowień zawartej umowy w stosunku do treści oferty, na podstawie której dokonano wyboru wykonawcy, w szczególności w odniesieniu do zakresu i treści wzajemnych praw i obowiązków stron. Istotna zmiana ma miejsce dopiero w sytuacji, gdy zmienione warunki realizacji zamówienia miałyby wpływ na wynik, gdyby zostały uwzględnione w pierwotnym postępowaniu (zob. przypis nr 29 ww. Wytycznych). Również nie każda istotna zmiana umowy o zamówienie powoduje konieczność przeprowadzenia nowego postępowania.

Na podstawie pkt 20 lic. c sekcji 6.5.2 ww. *Wytycznych*, możliwe jest dokonanie istotnej zmiany postanowień zawartej umowy o zamówienie, gdy zmiana ta nie prowadzi do zmiany ogólnego charakteru umowy oraz:

- konieczność tej zmiany spowodowana jest okolicznościami, których zamawiający, działając z należytą starannością, nie mógł przewidzieć, oraz
- wzrost wynagrodzenia spowodowany każdą kolejną zmianą nie przekroczy 50% wartości pierwotnej umowy.

Obecny stan epidemii COVID-19 może spełniać przesłanki kwalifikacji tego zdarzenia jako siły wyższej, tzn. wyjątkowej sytuacji niewynikającej z przyczyn leżących po stronie zamawiającego, której nie mógł on przewidzieć. Wpływ okoliczności związanych z wystąpieniem COVID-19 na należyte wykonanie umowy o zamówienie może więc oznaczać konieczność jej zmiany. O ile więc przykładowo zmiana terminu wykonania umowy lub czasowe zawieszenie wykonywania umowy, czy też zmiana sposobu wykonywania dostaw, usług lub robót budowlanych – jako zmiany istotne – zaistniałe wskutek wystąpienia COVID-19 – nie prowadzą do zmiany ogólnego charakteru umowy, ich wprowadzenie będzie możliwe.

Odnosząc się zaś do drugiego warunku istotne jest to, aby ewentualny wzrost wynagrodzenia towarzyszący zmianie nie przekroczył 50% wartości pierwotnej umowy. W przypadku wprowadzania kilku kolejnych zmian w umowie limit ten należy odnieść do wartości każdej z nich, co oznacza, że wzrost wynagrodzenia spowodowany każdą kolejną zmianą nie może przekroczyć 50% wartości pierwotnej umowy (każda kolejna zmiana umowy o zamówienie nie może mieć jednak na celu ominięcia zasady konkurencyjności).

Pozostałe sytuacje, w których możliwe jest dokonanie istotnych zmian w umowie o zamówienie, zostały wskazane w pkt 20 lit. a-b i lit. d-e sekcji 6.5.2 *Wytycznych w zakresie kwalifikowalności wydatków*.